

EGÉSZSÉGI TANÁCSADÓ

az ember és a házi állatok jólétére.

Az egészség eszközeiről, és szükségben a lehető önsegedelemről alapos ismereteket terjesztő folyóirat.

Pest, Apr. 30. 1865.

Második évfolyam.

9. szám.

Megjelen minden hó 1-jén és 15-kén. Előfizetési ára helyben és vidékre: egy évre 4, fél évre 2, évnegyedre 1 új forint	Szerkesztő- és kiadó-tulajdonos Pete Zsigmond, orvos-tr. és a m. k. egyetemen a „Fürdészet“ magán tanára.	Előfizethetni lehet vidéken minden k. posta-hivatal utján, Pesten a szerkesztőnél (Egyetem-utca 4-ik sz.)
--	--	---

TARTALOM: A nemzedékek süllyedésének okai és orvoslása. III. — A sör. — Vizvezető ólom-csövek. — A tavasz gyógyszerei. — HÁZI ORVOSLÁS. — A görvélykór és angolkór. — Zsebre a gyermekeknek. — ÁLLATORVOSLÁS. — A háziállatok egészséges fenntartása. A ló. — Rögtöni segély a házi állatok külső sértése esetén. — TÁRCZA. — Új gyógymód. — Hatályos szer a moly ellen. — Jó eczet készítésére. — A siberiai vész. — Üzenetek.

A nemzedékek süllyedésének okai és orvoslása.

III.

Ha valahol az ember eszének és kezeinek nagyobb szerű építményét süllyedni látjuk, nem lesz nehéz azonnal kitalálnunk, hogy ez építmény alapjaiban rossz, vagy hogy gyenge talajra van fektetve. De ha valaki az ilyen roskadozó épületet helyre hozni és süllyedéséből kiemelni akar, az bizonyára nehéz dologra adja fejét, mert vagy a süllyedt épület iszonyu tömegét kellend fölemelnie, vagy az egészet széthányani, s újra fölépíteni biztosabb alapokra, mind két esetben nehéz a munka, és ovakodnia kell, hogy a roskadozó építmény ötet is romjai alá ne temesse.

A társadalom vagy az egyes nemzetek vallási, erkölcsi, és politikai építményét már sokszor roskadozni látták, és süllyedésének orvoslásához fogtak azon erős lelkűek, a kik a társadalomban mint vallási, erkölcsi, és politikai alapítók, vagy ujitók — reformatorok — fölléptek; sokat közülük ugyanis az a sors érte, hogy a meg-rázkodtatott épület őket is eltemette: ámbátor sokszor sikerült nekik

számtalan intézményeket, erkölcsöket, és szokásokat megváltoztatni; mindazáltal az emberi természettel telyesen megegyező és magas képességeinek megfelelő rendjét a társadalomnak még eddig egy alapítónak vagy javítónak sem sikerült megállapítani. Voltak társadalmi alapítók, kik nemzetüknek hosszú fényes pályát készítettek, azonban a természettől engedményezett örök-életüséget azoknak biztosítani nem tudták, míg mások évezredek óta mai napig tartó létet tudtak népeiknek megalapítani, a nélkül hogy politikai életüket biztosíthatták volna.

A mennyi jótéteményt árasztottak a nemzetek hős lelkü alapítói és javítói, annyi rosszat okoztak mindenkori a *hóditók*, kik a világtörténelemben mindenkori mint a népek rendszeres megrontói szerepeltek, s az emberiség oly szerencsétlen és egyuttal olyan együgyű volt minden időben, hogy saját megrontóit bámulta és tömjénezte mindenkori, mert a hóditók nem csak a hóditott népeket pusztítják, hanem saját népeiket is, mint a hóditás eszközét. „Egy Caesar képes volt a világot megrázkodtatni“: mondák hajdan, „kettő egyszerre bizonyosan szétrombolta volna.“ — Ilyenek a hóditók. — Napjainkban köztudomás szerint egy koronás írónak tollából foly a hóditók dicsőítése, a mi az emberiség becsülését soha sem tanusítja.

Korunkban a nemzetek államélete, messzire haladott műveltségünk daczára fölötte távol esik attól, hogy az ember természetes rendeltetésének megfelelően, a miről a kormányhatalomnak kezelői eddig még nem is igen eszméltek. És ha államintézményeket akarunk keresni, melyek az ember természetes hivatását tartják szem előtt, akkor a messze ódon kor sötét századaiba kell visszatérnünk; s nem is egyébnek, mint a társadalmi szerkezet jelességének lehet csak észszerűen a klasszikai kor nagy emberpéldányainak létrejöttét tulajdonítanunk.

Minél többet eszmélünk az ember élete törvényei fölött, annál nagyobb tömegben tudnak elénkbe hasonló elmélkedések: azonban ezeket félretevén, szóljunk szorosán tételünk utolsó pontja felől: *a nemzedékek súlyedésének orvoslásáról.*

Három fő okát hoztuk fel a jelenkori ivadékok súlyedésének, nem zárván ki egyéb kisebbeket sem; azonban a bajnak forrásául a nevezetesb tényezőket kelle kimutatnunk.

Az emberi társadalom szerkezete, bár minő fortélyos és bár minő tökélyesnek látszék, csak akkor fog az ember céljainak megfelelni, ha mindenek előtt a phisikai jólétnek kedvezményeiben is részesíti a társadalom tagjait, a melyben szükséges, hogy ezek a természettől nyert egyéni és fajbéli képességeiket nem csak megtartsák, hanem, hogy azon művelődés, melyet a társaság erkölcsi és szellemi képességeinkre hoz, a mennyire lehet szervezetünk minőségére is

kiterjeszkedjék, mert mikint mindenki tudja, a *testi erő, és jólét alapja a szelleminek*, és minden szellemi tökély testi nélkül csalódás lészen. Hová vezessen a legfényesebb cultura, ha a művelődött léleknek háza tönkre megy, vagy mindnyájan görnyedező beteg művészekké lennénk?

A fizikai élet virulásának első föltételét *a szabad levegőbe* helyeztük: azért az olyan intézmények és rendszabályok, melyek a társadalmi életet a szabad levegő felé irányoznák, a nemzedék satnyulását korlátoznák és illetőleg orvosolnák.

Eddigelé már minden államhatalom rég értesülve van az egészségi statistikák azon czáfolhatlan adatai felől, hogy városokban az emberi halandóság éppen a város növekedésével lépést tart, sőt arról is meggyőződhetett már, hogy tulajdonképp a nagy városok teszik az emberi faj véznulásának valódi fészket: még sem jutott eddigelé egy kormányhatalomnak sem eszébe, hogy a városok végnélküli növekedésének közvetve vagy közvetlenül határokat szabjon, vagy hogy az embereket a nagyvárosi maniától visszatartsa.

Az embernek természet szerinti munkája csupán az, melyet közvetlenül önön hasznára különösen önfenntartására végez. A természetes munka továbbá oly sokoldalú, és oly hatályos, hogy az az embert minden oldalulag javítja és tökélyesíti. Nem így van mesterségeink és művészeteinkkel, a melyeknél az örök egyforma munkának egyoldalú a fejlesztése, aztán csupán képzelt, vagy egyezményes — conventions — értéke van, mikint a papírpénznek, és a mely munkák gyümölcseit előbb valódiakért be kell cserélni, hogy a munkás el ne vesszen. Természetes munka tehát lényegesen csak a mezei gazdaság, valamint, hogy a földmivelő életmód az, mely természetünknek teljesen megfelel. De mai napon mindenki jobbat vél tenni, ha mezei munkáját városival cserélheti fel.

Hasonlólag fizikai életünkhez, szellemi életünk helyes fejlődése szintén a szabad légkört, a szellemi és polgári *szabadságot* követeli, és pedig első egyik föltételeként; mi nélkül nevezetes fejlődés nem lehet.

Az új kor haladó szelleme zászlójára írta ezen szót *szabadság*, mint tehetségeinek első követelményét; de a szabadság iránt való tülbuzgóságot csupán az adott viszonyok korlátai okozták. Szabadság lehet az egyetlen jelszava a rabszolgának, és mindenkinek, a kit korlátok és bilincsek szorongatnak, hanem ezek nélkül *a szabadság* az ember tehetségeihez mérve teljesen semleges viszony. Mit csináljon a csecsemő, mit a gyermek, a beteg, a tehetetlen, az ügyefogyottak és általában a gyarlók szabadságukkal, sőt még az erősnek is szükséges, hogy szabadságát tudja használni, a mit még előbb tanulnia kellett. Minden ember a világra jöttekor függőségbe jut, ámde kellemes és üd-

vös függőségbe, a szülék szárnyai alá. További fejlődését másoktól kapja, biztonságát egy magától nem várhatja, sőt az embert éppen gyarlósága ösztönözte arra, hogy természeti szabadságáról mondjon le és társaságra lépjen, a melytől eredő gyámolt függőségében biztonságát és jóletét fel is találta.

A minő jelentékeny viszonya tehát a *szabadság* az ember fejlődésének, s a minő nagy a jelentősége elnyomatás ellenében, oly kevéssé tevékeny viszonya ez a helyes fejlődésnek. Magasabb életnyilvánulásra a szabadság maga nem elég, s az emberiség legnagyobb többségének még egyéb kell; szükségeli ugyanis a *vezérlést*, a *kormányzást*, a melyre természet szerint csak azok vannak hivatva, kiket egy kegyes végzet erős lélekkel és magas értelemmel áldott meg, s azon nemes szándékkal, hogy nagy tehetségeiket embertársaik javára alkalmazzák.

Az élet második sarkalatos tényezőjének a munkásságot neveztük, különösen azon értelemben, a mennyiben minden fejlődés és tökély megszerzésének utját és módját az arra irányzott munkásság képezi. A természet törvénye szerint minél nagyobb a tevékenység, melyet az ember kifejt, munkájának eredményével tehetsége is azon mértékben növekszik: És ha valamely képességet az ember meg akar szerezni, vagy ilyent növeszteni, nincs egyéb teendője, minthogy tevékenységét a kívánt célra irányozza. Ezen szabály kezünkbe adja a kulcsát az emberi fejlődésnek és pedig egész azon fokig, a melyet a természettől hosszú időre szabott testi fejlődésünk, az *ifjuságnak* korszakán tüzetes nevelés által elérni lehet; melynek magassága közbevetve legyen mondva, még megmérve nincs.

Ha a munkásság törvényei a nevelésben az ember természetéhez mérve alkalmaztatnak, kétségtelenül szervezetének szilárdulása léssen első nyeresége, mely faját nem csak hogy törpülni nem engedi, hanem a kifejlődés magasabb fokára emeli.

A mi nevelésünkben mind az, mit jelenben a hitelre vergődő testgyakorlás és torna a legüdvösebbnek ismertet, annyira ki volt tagadva, hogy a kúszás, birkózás, korcsolás, uszás egyenesen büntetéssel volt terhelve, azért iskoláinkban az ugynevezett jó magaviseletű gyermekek, kik a tilalmakat megtartották, az emberi faj példányaként aligha fognak az életben szerepelni.

A munkásság helyes alkalmazása a nevelésre, fokozná leginkább fajunk fejlődését és erélyesülését, melyet pontosabban az állam céljai határozhatnának meg.

Harmadik főélettrugója az egyes embernek, úgy mint népeknek és nemzeteknek a *lelkésedés*. Ha valaki mindazon tulajdonoknak birtokában van, melyek sikeres munkához szükségesek, ha tudománya ereje és alkalmá van a legfényesebb cselekedetre, mégis ha a

lelkesevésnek egy bizonyos foka nem dagasztja keblét és izmait, munkájában hamar ellankad és tettének eredménye alig fog megfelelni képességének: ellenben a lelkesedés a gyenge tetterőt is nagyra képes fokozni s az ember műveletének olyan sikert képes szerezni, minőt nélküle várni soha sem lehet. De más részt a lelkesültség szüli és ápolja a legtöbb társadalmi erényeket, és nem csak növeli a lélek nagyságát és erejét, hanem javítja is azt, s ámbátor a lelkesülés kizárólagosan a szellemet érinti, mindazáltal a test alkotmányára is a legjobb visszahatást gyakorolja. Tőle a szív erősebben ver, a vér felpezseg, s az egész testi életnek lendületet ad, és pedig sokkal üdvösebbet mint minőt bár minő anyagi szer távolról is előidézni képes lehet. A tápszerek szükségét képezik a szervezetnek, de a lelket emelő izgalmak legtökélyesebben intézik azok feldolgozását, a lelkesülés pedig a szellemi izgalmak koronája.

A kijelelt fő életforrások közül ez az, melyből a jelen korszak gyermeke a legkevesb üdülést nyer, pedig a hősök és hős népek annál magasztosabb tettekre voltak minden időben képesek, minél nagyobb lelkesedésre volt keblük fogékony. A mely szív lelkesedni nem képes, abban a tettevalóság kevés jeleit mutatja.

Társadalmunk mai szerkezetében lelkesítő törvények és intézményeknek alig akadunk nyomaira, mert a divatozó államrendszer leginkább korlátozó és visszatorló tilalmakból áll, s ha napjainkban valami lelkesítőt találunk, ez többnyire társalmi — socialis — vagy magán uton jött létre. A társadalmi kormányzat pedig csak akkor felelne meg az ember céljainak, ha rendszabályai által minden tagjának lelkületét ép oly sikeresen tudná emelni ott, hol ezt a magán vagy a közjó kívánatosnak találná, mikint hatalmát tilalmainak érvényesítésére felhasználni tudja. Mily óriási könyv a büntető-törvénykönyv — codex — bár mely államban! Hány száz és száz paragrafusa van? Mutasson valaki hasonló jutalmazó törvénykönyvet akárhol? Pedig az erkölcsanárok már rég kimutatták, hogy éppen annyi az erény, a hány a bűn, éppen annyi jó cselekedet lehetséges, a hány vétség. Hanem szükséges volna a lelkesítés, és ezt az államhatalom leginkább tehetné.

A nemzedékek fizikai sülyedése karöltve jár erkölcsi és lelki sülyedésével, sőt egymástól el sem választhatók. Az ember egy, habár testből és lélekből van is összetéve; és miután egyik oldalról történő törpülése a másikat is maga után vonja, azért szükséges volt a politikai életnek is felhozni azon viszonyait, melyek véznulását öregbitik, hogy a baj forrását felismerhessük s orvoslását megérintsük.

A nemzedékek sülyedését orvosolni, mikint mondtuk csak a hőslelkü ujitók és ezek hijával az államhatalom van hivatva és képesítve, magán uton kiki önmagának vagy hatás körének tehet hasz-

nos szolgálatot, a mennyire üdvös tanok egyikét vagy másikat a jobb belátásnak követésére birhatják. Nemzetünk fiai közt is csak ezen módja jut fajunk sülyedésének orvoslására, miután az önkormányzásnak napja még nem derült reánk.

A sör.

A bornak legközelebb rokona és tulajdonkép pótszere a sör, mely azonban a bornak sem kellemes ízével és zamatjával, sem tartóhatóságával, sem annak a korral haladó nemesbülésével nem bir.

Ha a bort édesanyánk a természet tejének tekintjük, akkor azon népek, melyeknek csak sör jut ki, mondhatni mostohájoktól tej helyett savót kapnak.

A borivó népek mindenkor lenézik a sörivókat, mindkettőnél azonban alább állnak a tulnyómolag pálinka fogyasztó népek. Ha e három itálnak hatását az ember mind testi mind szellemi lényére összehasonlítjuk, akkor a dolognak némi magyarázatát meg is találjuk. De szóljunk különösen a sörről.

Köztudomás szerint a sört gabonafélékből készítik, tulajdonképi anyaga pedig a *kemnye* vagy keményítő, azért sört nemcsak gabonafélékből, hanem egyéb kemnye-tartalmu terményekből is lehet sikeresen készíteni: különösen burgonyából és hasonló gumós vagy lisztes növényekből.

A sörnek készítése és használata az emberiség történetével majdnem egyidős. Már az egyiptomiak készítették és itták, azért a németek Gambrinus-sa, kit a sör feltalálójának neveznek, a mesék országába tartozik. A tulajdonkép sörivó népeknél hajdanta a sör készítése a házi műveletek közé tartozott, mikint a főzés és sütés, de a haladó ipar már rég kicsikarta azt a gazdaasszonykodás kezéből, mikint a fonyást, szövést, gyertya mártást, szappanyfőzést s többeket: s támadtak sörfőzők, nagyszerű sörházak, sörkocsmák, s a sör mindennapi árucikké vált; pedig most már nem csak otthon a sörivók hazájában, hanem bortermelő országokban is, mikint azt nálunk is egyre terjedni tapasztaljuk.

Éppen a sörnek ezen növekedő terjeszkedése arra késztet, hogy egyrészt a sörnek a hatását vizsgáljuk, fény és árnyoldalait megismerjük, hasznát és ártalmát megtudjuk, másrészt a borral párhuzamba véve összehasonlitsuk.

Hogy a sört és élvezetének következményeit világosan fölismerjük: szükséges annak készítése módjával és alkatrészeivel megismerkednünk.

A sört mint említők minden gabonaféléből lehet készíteni, azonban legelőnyösebb erre az *árpa*, ámbátor Amerikában kukoriczá-

ból is éppen oly jól tudják készíteni, valamint újabb időben burgo-nyából is szintén jó sört főznek. Mindezen terményekből, hogy sör készítessék, szükséges előbb a tartalmazott *kemnyét* cukorra változtatni, azért cukorból vagy szörp — syrup —ból még könnyebb lenne sört készíteni, ha ez arra nézve nagyon drága nem volna.

A sörfőzésnél tehát az árpát, hogy kemnye részei cukorra változzanak, először megnedvesítik és csirázni hagyják, a kicsirázott árpát megszáritják, a mit aztán malátának — Malz — neveznek. A malátát továbbá megőrletik, s aztán melegvizzel föleresztik a mit keveréknek — Maisch — neveznek. A keverék levét aztán leszürik és komlóval főzik, s ha megfőtt, gyorsan meghűtik és erjedni hagyják. Erjedés után aztán megtisztul, seprűje részint föladja magát, részint alászáll, és ebből lesz az ugynevezett élesztő, melylyel a keverék levét szintén szokták erjeszteni. Ekkor kész a sör, melyet még utóerjedésre hordókra lehuzva meleg pinczébe tesznek, és ha az erjedés pár nap múlva bevégeződött, akkor hideg pinczékbe viszik, melyet jég által egész 4 R. fokig lehűtenek, mert csak ilyen pinczékben tartható meg a sör biztosan megromlás nélkül. Az ilyen pinczékben tartott sört aztán fekvő sörnek — Lagerbier — neveznek.

Azon arány szerint, a melyben a malátát vízzel föleresztik, lesz a sör erősebb vagy gyengébb, ámbár a legerősebb bajor vagy angol sör sem tartalmaz 8 százaléknál több szeszt, az egyéb közönséges sörfajokban pedig alig van 3—4 százaléknyi. Németországban azonban sok helyen még ennek felényi szeszereje sincs a közönségesen használt sörnek.

A csiráztatás, melegvizzel való keverés és főzés által tehát a kemnye cukorra változott, ez pedig a leszűrt lében borerjedésnek indul a hozzá adott élesztő által, a mikor is a cukor egyrészt szesszé, másrészt szénsávvá változik. A szesz adja meg a sörnek részegítő képességét, a szénsav pedig elszáll, s miután a sörbe az árpaléből nagy mennyiségű mézga — gummi — is átmegy, azért a sör tartóssan habzik ha azt fölrázzák, vagy magasról öntik, s a sörnek ilyenkor az oly erős pezsgése egészen nem ered a szénsavtul, mikint a pezsgő borban.

Az eként készített sörnek alkatrészei a következők : 100 részben 80—90 rész víz, 4—5 rész szesz, ugyanannyi maláta kivonat — Malzextract — továbbá mézga, cukor, szénsav tejsav és egyéb jelentéktelen mennyiségű anyagok.

Ezek az egyszerűen árpa és komlóval készített tiszta sörnek az alkatrészei; de minthogy a sör számtalan népeknek egyedüli részegítő szere : valami részegítő nélkül pedig, már egyszer semmiféle nép sem tud ellenni; azért a sört is egyrészt sokféle erjedhető anyagból készítik, mondhatni minden országban, sőt majd minden vidéken

más félekből, és másrészt különféle hozzáadásokkal, úgy hogy a sörnek számtalan fajai léteznek különösen Németországban. Angliában nevezetes az *ale* és *porter*, melyek legerősebbek, és legkedveltebbek: nálunk is híres a bajor sör, a bécsi, és újabb időben a kőbányai nagyszerű sörgyárban készült pesti sör.

A sörkészítésnél sokféle mesterkéléssel és hamisitással is szoktak élni: részint azért, hogy a sör tartóssabb legyen, vagy ha megromlott megjavitassék, részint nyereszkedésből, hogy a sörnek kellemesb izt, és nagyobb részegítő erőt adjanak, vagy hogy azt vízzel szaporítani lehessen. Így a savanyodó sörhöz krétát, hamuzsirt szoktak adni, hogy savanyúságát elvegye; az ilyen sört arról lehet megismerni, hogy záptojás izü felbőfögést okoz. Néha sót tesznek belé, hogy nagyobb szomjúságot okozzon, vagy timsót, hogy lassabban erjedjen. A komló helyett szintén sokféle keserü füveket és gyökereket használnak, melyek néha mérges természetűek is. Hogy részegítő erejét nagyobbítsák, különféle olcsó szeszt tesznek belé, vagy a mi ennél ártalmasabb az ugynevezett *halmérget* — *cocculus indicus* —. Az ilyen sör különös kellemetlen bódulást okoz és az ember rosszul érzi magát utánna. Mind ezen hamisitásokat azonban csak vegyészti uton lehet kimutatni, azért arra kell ügyelni, hogy ha ivás közben a sör kellemetlenül hatna az ivóra, vagy különös mellék izét tapasztalja, akkor az olyan sertül továbbra tartózkodják.

Minő hatása van a sörnek és minő előnyei? — A sör először is csekélyebb szeszessége miatt részegséget csak nagy mennyisége által okozhat, mint higitott, és pusztán erjedés által nyert szesz ital, a bor után a legalkalmas arra, hogy mindennapi vagy életrendi célra szolgáljon, a mint azt szintén mint a bort ételközben vagy utánna szokás is élvezni. Leginkább emeli a sörnek kellemét az, hogy behűtve használtatik, azért is a sör egyrészt hűsítő ital is, és különösen nyáron kedveltetik. Szesze azonban nem tartozik a nemes szeszek közé, és hatása leghasonlóbb az új bor hatásához, mert minden nemes szesznek évek kellenek, a sör pedig évekig nem tartható, azért a sörtül való részegség sokkal kellemetlenebb és utóhatásában ártalmasabb, mint a boré, különösen az ó boré: így maga a sör is, ha még telyesen ki nem forrt, ha mint nevezik még éretlen — *Jungbier* — sokkal ártalmasabb, mint ha állott; az olyan kólikát és különféle nehézségeket szokott okozni. Különösen mikor a kolera uralkodott, akkor tapasztalták a sörnek rossz hatását: valamint éhgyomorra sem jó soha sört inni. Gyakorlott sörivók azt tartják, hogy ha a sör az embernek valami bajt okoz, egy két kanálnyi rum vagy szilvorum azt hamar megszünteti, kivéven természetesen a részegséget, ilyenkor a hideg víz segít, külsőleg burogatáskép és belsőleg italkép.

Sokak természete a sört éppen nem tűri, vagy igen könnyen

részednek tőle, vagy főfájást és egyéb bajokat kapnak, az ilyeneknek aztán a sörivástól tartozkodniok kell, valamint azoknak, a kik vértorlódásra, gyuladásra, vagy vérzésre hajlandók.

A sört sokan még tudósok is tápláló italnak tartják, mert tápláló részeket is tartalmaz, hanem minő mértékben? Mert egy pint sörben annyi tápláló részt nem lehet felmutatni, a mennyi egy falat kenyérben van, azért a sörnek tápláló ereje nagyon parányi, hogy a sörivók könnyen hiznak, mikint a bajorokról ismeretes, ezt leginkább a komló okozza, a melynek étvágy-gerjesztő hatása van, hanem a bajor sört több komlóval is készítik, mint máshol.

Minő nagy a sörfogyasztás kivált Némethonban és általában nagy városokban, kitünik a sör statistikájából, mely szerint Poroszországban évenként 24 pint jut minden fejre, Frankfurtban 69. Bajorországban 132. — Angliában azonban különösen Londonban legtöbb sört isznak, mert ott évenként közel 600 millió pint sört fogyasztanak el, Párisban 45 millió pint körül.

Vizvezető ólom-csövek.

Manchesterben a víz vezetés ólomcsöveken történt, mi alkalmat szolgáltatott az orvosoknak arra, hogy meggyőződjenek, valjon a lágy víz szintén felveszi-e az ólmot, mit a vegyészek tagadnak. 300 kísérlet tétett egy év alatt, melyeknek eredménye következő volt: az első négy napon, miután a vízvezetés megkezdett, a vízben jelentékeny mennyiségű ólmot lehetett találni, ezen mennyiség hat hét lefolyása alatt mindinkább csökkent; későbben egészen megszűnt. Ha azonban a vizet tizenkét óráig hagyták a csőben, akkor a hat hét eltelte után is az e csöveken keresztül vezetett víz tartalmazott még $\frac{1}{5}$ szemér ólmot 3 itcze vízben. A kísérletek többféle csövekkel történtek, de azok, a melyek ólommal voltak készítve, mindnyája vízében több kevesebb ólom találtatott, és pedig 3 itczében $\frac{1}{10}$ — $\frac{3}{10}$ szemernyi. Ezen mennyiség az egészségre már káros, ha az italvizben van, melyből naponta több fontnyit elhasználunk. Némelyek szerint $\frac{1}{40}$ szemér ólom 3 itcze vízben sok érzékeny személynek kártékony lehet, míg mások négyszer annyit sem éreznek meg.

Ezen kísérletekből az a tanuság, hogy italnak való vizet soha sem szabad ólom csöveken át vezetni, valamint arra a réz, bár czinezett legyen is, a horgany szintén nem alkalmas. Az ón — czinn — ha tiszta, a vizet is tisztán hagyja, de tudnunk kell, hogy ilyen a mai kereskedésben alig fordul elő, mert azt is az olcsóbb ólommal keverik. Legczélszerűbb vízvezetésekre a cserép cső, mely ártalmatlansága

mellett még örökösen is eltart, mikint azt a kiásott római vízvezetésekben látjuk, melyek pár ezer év óta épen megmaradtak. Ezekkel aztán a mostan divatba jött vascsövek sem vetélykedhetnek.

A tavasz gyógyszerei.

Télen az általánosan kevésbé tevékeny életmód, valamint a hosszú ideig tartott tartózkodás zárt szobákban megsűriti és elsalakitja a vért, azért ha a tavasz jön s a megszokott életmódot rögtön más váltja fel, legjobban vannak kitéve az emberek a megbetegedésnek. Azonban a tavasz maga küldi gyógyszereit. A fris lég, a jótékony napfény, az egész természet élénk tevékenysége, mely az egész növényzet, valamint az állatvilág vidámabb életében nyilvánul, magával ragadja az embert is és egész lényében ujjitásokat idéz elő, melyeket alkalmas tápszerekkel kell támogatnunk.

Ezen tápszerek minőségét maga az ösztön jelöli ki nekünk, a mennyiben minden ember zöld táplálék után vágyik, melyeknek ize és zamata ilyenkor oly kellemetes: ezek különösen azok, melyek tavasszal legelőször teremnek, és melyeket közönségesen vértisztítóknak tartanak. Ilyen a zsenge paraj — spinat — a zsázsa, sóska és spárga, továbbá a saláta és a hónapos retek: mind megannyi kellemes és a tavaszi időre igen egészséges táplálék és mondhatni *a tavasznak gyógyszerei*, melyeket a természet igen korszerűen nyújt és a minőkkel naponta táplálkozni kinek-kinek egészségére válik.

HÁZI ORVOSLÁS.

A görvélykór és angolkór.

Ezen betegségek napjainkban eléggé gyakoriak, sőt mint látszik naponta gyakoriabbak lesznek. A görvély — scrofula — a kisdetek első táplálása és bánásmódja körül az újabb korig általánosan uralgott balitéleteknek volt nagy részt a következménye. Ezen balitéletek jelenleg a műveltebb körök egy részében, köszönet az újabb felvilágosodásnak, ugyan részben elenyésztek, hanem az alsóbb osztályok rétegeiben még fölötte nagy a tévedések és előitéletek serege. Valami végzetes szellem sugalhatta az anyáknak, hogy kisdedeiket alig pár hónapos koruktól fogva süritett lisztpéppel táplálják, s itt még ez nem levén elég, hanem rongyba gyürt zsemlye vagy kenyérbelét is divatba jött az anyai emlő helyett megczukrozva a kisdedeknek nyújtani, s ezen kívül a kisdedeket jó eleve korán levesekkel táplálni. Sokszor az ember mindent tesz, csak azt nem a mit tennie kel-

lene, a miért aztán a természet büntetése el nem marad: csakhogya egyszer a szülők ezen vétségeért az utódok lakolnak.

Az emberi törvény épen abban különbözik a természet törvényétől, hogy az erkölcsi világban a bűnnek súlya leginkább a szándékot terheli, nem magát a büntényt, bár mi nagy legyen is ez: de a természet számba nem veszi, ha valjon a rosszat szántszándékosan követi-e el valaki, elég ha az megtörtént; ha az ember a legjobbat is akarva vét, azért a természet a vétség nagyságához méri büntetését. Így gyakran tapasztalni, hogy kisdedeiket legforróbban szerető anyák, ha balul vannakértésítve, épen a legszorgosabb gondjaik vagy tulságos szeretetük által viszik a sirba, kiket aztán keservesen megsiratnak. Így van az a görvély- és az angol kórral, mely mind két betegség csak a kisdedek fonák bánásmódjának a következménye, mikint azt azonnal látni fogjuk.

A görvély leginkább a bőrön és a bőr alatti mirigyekben fészkel, ezekben daganatokat, később gyuladást, genyedést, fekélyedést és ennek következtében különféle roncsolást, aztán ha meggyógyul, alaktalan hegedéseket hoz létre, valamint a bőrön is számtalan alakkiütéseket. Az angolkór pedig a csontok betegsége, a melyekben szintén daganat, továbbá gyuladás, és ennek következtében a csontok ellágyulása képeben mutatkozik. A csontok ilyenén ellágyulásának a következményei lesznek aztán az annyira jogosan rettegett elgörbülések, leginkább a gerinczen, a mi vagy halált, vagy pedig beteges és kínos életet hoz magával. Ha a csontok gyuladása nagy fokra fejlődik, akkor a csont elhal, vagy mint nevezzük *csontszú* támad, s hosszú genyedést okoz, mely ha meggyógyul is, több kevesb idomtanságot hágy maga után.

Azt mondtuk, hogy ezen két betegség leginkább a kisdedek fonák táplálása és helytelen bánásmódjából ered, azért czélszerű eljárás által nem csak menten lehet ezektől a kisdedeket tartani, hanem a bajnak jelentkeztével annak további haladását is meg lehet gátolni, sőt végkép meg is gyógyítani.

Mindketteje ezen bajoknak a nedvekben fekszik, melyek különösen a táplálkozás által romolnak el, vagy hozhatók helyre: és pedig a görvélykór különösen a tápanyagok tökéletlen elkészítésétől ered, az angolkóros nedvei pedig ezen felül még tulságos savanyodásban szenvednek és ennek folytán a csontképzésre szükséges mésznek hiányával vannak.

A görvély tapasztalatilag a tulnyomólag használt lisztes ételektől származik, különösen akkor, ha ezen táplálékokat a test nem képes tökélyesen elkészíteni: mert az erős munkával foglalkozók a tulnyomólag lisztből készült ételeik mellett sem mutatják a görvélynek jeleit, miután a fáradságos munka által azokból is tökéletes vér

készülhet, kivált ha a munkás a szabad levegőn foglalkozik. Azonban olyan népek között a kik csak nagy ritkán élnek husfélékkel, vagy egyéb az állatországból eredő táplálékkal, minő a tej, zsir, s a t. habár ezek a szabadban erősen dolgoznak is, mégis a görvélynek jellegeit lehet rajtuk tapasztalni: csupán a melegebb éghajlat térszen különbséget, a hol a test a kedvezőbb légkörben tökélyesebben képes nedveit elkészíteni.

Ezekből kitűnik, mily fonák azon szokás a kisedet már második vagy harmadik hónaptól fogva lisztpéppel étetni, a mi még egy éves korában sem jó néki, sőt általában félrevetendő, mert a lisztpépnél sokkal jobb egy darabka kenyér, zsemlye vagy kétszersült, de csak akkor, ha a kised a téjen kívül még egyéb táplálékot is kíván, azaz miután már fogai nőttek, a mint azt a természet épen ez által maga mutatja.

A másik főoka a görvélynek a szabad levegő hiánya, mert a szabad és zárt levegő közt nagy a különbség a vér készítésére. Átalában kiki tapasztalhatja, hogy ha zárt levegőben él, mindenkor haloványabb, mint mikor szabadban tartozkodik. De a szobai levegőnek még más ártalmi is vannak, különösen a kipárolgások: ezek közül a görvélyt legjobban előmozdítja a falak nedves kipárolgása.

Harmadik nevezetes okozója a görvélynek a bőr ápolásának elhanyagolása. — A görvélyesek bőre mindenkor petyhüdttebb, véznább és kevesebb élet van benne, azért egyrészt a bőrnek nem ápolása előmozdítja a görvélyt, de másrészt minden a mi a bőrt szenvedíti, az a görvélyt is öregbíti: és ilyen különösen a nedves romlott levegő.

Ezek a főkozói azon oly annyira elterjedt és gyakran igen hosszadalmas és súlyos betegségnek, melyet azonban legjobban elősegít azon szerencsétlen szokás, a kisedeket édesített lisztpéppel már zsenge korától fogva táplálni, mely még most is sok helyen szokásban van az ivadékok vérenek nagy ártalmára.

A második általunk kijelelt baj az *angolkór*, melynek lényege mint mondottuk a nedvek túlságos savasodásában, és a csontban a szükséges mésznek hiányában fekszik.

Ezen bajt is nagyon előmozdítja a czélszerűtlen táplálék, de erre okul leginkább azon eledelek szolgálnak, melyek a testben a savanyúságot előmozdítják: ilyenek különösen a cukrot s a keményítő táplálékokat ismerjük, és az olyan lisztes ételeket, melyek kelesztés nélkül készítetnek. Azonban ugylátszik a tápláléknál még jobban előmozdítja a zárt levegő az angolkórt, miután tapasztalás szerint általában városokban, de különösen szűk utcájú összezsúfoltan épült városokban legtöbb kinötteket, puposokat lehet látni, főkép

a tengerparton összeszorított helyeken, míg falukon vagy a szabadban élők között e baj fölötté ritka tünet.

Kétségtelen dolog azonban, hogy e két betegségre, valamint minden egyéb hajlandóság is szükséges, és bizonyára azok, kiknél e bajok kifejlődtek, aránylag már nagyobb hajlammal jöttek a világra, azért első okát ezen betegségeknek az ivadék véznaságában kell keresni, így a satnya magzatban ha gerjesztő okai hozzá járulnak, a betegség csak hamar kifejlődik, míg az erélyesebb alkat az ártalmakat egy bizonyos fokig legyőzni képes. Azért főfontosságú a pontosan rendezett életmód különösen azokra nézve, kik ily bajokra való hajlammal jönnek a világra, mert helyes életmód által a baj ki nem fejlődhetik, sőt az öröklött hajlandóság is elenyészhet.

Kétségtelen az is, hogy e két senyv egymással párosulva is előfordul ugyan egy egyénen, a mikor aztán súlyosabb következményei lesznek, valamint egyik vagy másik bármilyen más betegséggel is szövődhetik, a mikor ismét különféle alakot is ölt. Így a görvély bőrbajokkal szokott leginkább szövődni, mikint azt az orvosok bőven ismerik: az angol betegség pedig gyakran sértések, vagy ütődések után tűnik elő, a mikor az emberek a következményeket pusztán ezen eseteknek szokták tulajdonítani. Közönségesen a szülők, ha gyermekeiken a kinövesnek jelei mutatkoznak, ezért a dajkát okolják, hogy a gyermeket elejtette, vagy a bajt másként esésnek róják fel. Sokszor ugyan ilyesmi történt, de az egészséges gyermek százszor is elesik, sőt nagyokat is eshet, anélkül hogy pup nőjön rajta, valamint sokszor puposságot lehet tapasztalni, anélkül, hogy a gyermeket nagyobb szerű rázkodás érte volna, vagy hogy ezt bebizonyítani lehetne. Ha a gyermekben már meg van e betegség, akkor az ilyen esések után csak ugyan létre jő a puposodás, de azért esés nélkül is kifejlődhetik. (Folytatása köv.)

Zsebre a gyermekeknél.

Ezen baj apró fehér, felületes és mint a gombácska kiemelkedő fekélyekben áll, melyek a kisdetek nyelvét és a szájbelsejét ellepik, s melyek nemcsak nyughatatlanságot, hanem fájdalmat, nehezített szopást és nyelést, nyálfolyást, csuklást, hányást, sőt hasmenést és lázat is okoznak. Ha a baj nagyon hevesen lép fel, megesik, hogy ezen kiütés egész a gyomorig és a belekbe hat, a mikor azt veszélyes és nehezen gyógyítható betegségnak kell tekintenünk. A szájzsebrével még azon veszély is van egybekötve, hogy a gyermek könnyen megfertőztetheti anyját, főleg szopás által, minek következtében az emlők fájósak lesznek és gyakran kisebesednek.

Oka a zsebrének a tej és tápszer hibája, de különösen, mire

legkevesebbet van gyanunk, a *tisztátlanság*, mely utóbbihoz számítjuk a mosás és fürösztés elmulasztását, a fehérneműnek igen gyéren történő fölváltását, a testen úgy mint az ágyakon, a tisztátlan és elzárt levegőt, és kivált azon rossz szokást a gyermekeknek szopózsacs-kót (czucza) adni, mely, ha az illető vászondarabot legalább naponta nem változtatják, a vászonban a táplálék savanyodásnak indul, s a zsebre képződésére legközelebbi okot szolgáltatja.

Az óvszer a zsebrék ellen már a mondottakban rejlik. Nem könnyen fogunk találni zsebrét azon gyermeknél, a melyiknél ezen okozó körülmények hiányzanak. Ha azonban észrevennők a zsebre jelentkezését, akkor a tisztaságon, és a megváltoztatott életmódon kívül legczélszerűbb a kisedd száját és nyelvét gyakrabban, de ovatosan finomra törött czukorporral ledörzsölgetni, miáltal a kezdődő betegséget gyakran elhárítjuk; ha azonban ezen eljárás üdvös célhoz nem vezet, akkor orvosi segélyhez kell folyamodnunk s ilyenkor valószínű, hogy a tej rossz minőségétől jó a baj.

ÁLLATORVOSLÁS.

A háziállatok egészséges fenntartása.

A ló.

(Folytatás.)

A legelőre nézve megjegyezzük, hogy ez a lovakra nézve annál jobb minél szárazabb a talaja, mivel a száraz földből nőtt fű finom, erőteljes és kevés nedvvel bír; habár gyéreb, de ezen föltételek, a ló természetével leginkább megegyeznek; nem szabad itten felednünk azt is, hogy száraz földön a mozgás szabadabb, és hogy a lónak patái, mint a végtagok alapja s szabályos állásnak s mozgásnak legfontosabb eszközei csak száraz helyen fejlődhetnek jól ki, és erősülhetnek meg.

A száraz, magvas, erőteljes eledel illő megemésztésére valamivel hosszabb idő szükséges, tehát az etetés után kiméletnek kell következni és pedig annyival inkább, mivel a lónak gyomra testéhez képest kicsiny. Ha azonban ezen időt valamivel rövidebbé tenni akarjuk, akkor az ételt úgy kell elkészítenünk, hogy az emésztésnek legnehezebb működést megtakarékoskodjuk azáltal, hogy az eledeleket megdaráljuk vagy máskép megaprózzuk. Nem érjük el azonban ezen célunkat az által, hogy a magvas eledeleket megáztatjuk, mivel az olyan eledelek nemcsak az emésztő szervek ernyedtségét okozzák, hanem az egész testet puhítják.

A ló természetének leginkább megfelelő ital a tiszta friss víz,

melynek hőmérséke körülbelül azonos legyen az istálló hőmérsékével 12—14 R°; mind az igen hideg, mind a meleg víz nem felel meg a ló természetének s káros is lehet: mert a nagyon hideg lassítja vagy félbeszakasztja az emésztést, elvonván a gyomortól azon meleget, mely az emésztésre szükséges, míg a nagyon meleg ernyedtet teszi a gyomrot s az egész bélcsatornát, miáltal idővel általános emésztési pangás állhat be.

A bőrkipárolgás, vagyis a bőrmunkásságának elevensége, egy harmadik életföltétel a lovaknál, kivált az istállóban állóknál. Itten nagyon vigyáznunk kell, hogy az soha meg ne háborittassék, a mi annyival inkább megtörténhet, minél nagyobb a különbség a test s a levegő hőmérséke között, minél hirtelenebben áll be azon különbség, és egyszersmind minél több nedvesség foglaltatik az állatot környező levegőben.

Ezen bőrműködés minőségétől függ a testnek tökéletes kifejlődése, valamint másrészt azon munkásság háborításában rejlik a legtöbb és legveszélyesebb betegségek kuforrása is.

(Folytatása köv.)

Rögtöni segély a házi állatok külső sértése esetén.

Ha házi állataink akár melyikén külső sértés történt, ütés, vágás, esés, vagy szurás következtében, akkor a sértett helyre jó lesz mindenkor azonnal hideg vízzel burogatást rakni. Különösen szükséges ezt tenni akkor a midőn a sértés kényesebb részeken, az állat fején, nyakán, vagy ezek közelében történt; vagy ha a sértett helyen csakhamar daganat támadna. Szükséges pedig a hideg vizet alkalmazni, mert ezáltal minden nagyobb gyuladásnak elejét vesszük, pedig eleinten biztosan soha sem lehet tudni, hogy minő nagyra fog az terjedni. A burogatást hideg vízbe mártott ruhával kell tenni és gyakorta változtatni, mind addig még meg nem győződünk, hogy jobban nem dagad. Ha éles eszközzel történt légyen sebzés, úgy a sebet mind addig kell hideg vízzel mosni és burogatni, míg a vérzés meg nem szűnt, aztán a sebszéleket szárazra kell törölni, a sebet pedig egy előre elkészített szurkos vászon darabbal befedni és jól leragasztani, de úgy, hogy a sebszélek egymást jól érijék. Ha a seb ekként jól van egyesítve s a szurkos ruha jól tapad, akkor reá szintén lehet hideg burogatást rakni: és az ilymódon ellátott sebzés 3—4 nap múlva úgy begyógyul, hogy helye sem fog meglátszani. Szurás által történt sebzést is eként kell gyógyítani.

TÁRCZA.

Uj gyógymód. Legujabb időben Nizzában a tüdővész, nyak- és gőglob, tüdővérbőség, szamarhurut, nehéz légzés, szivbetegség, sápkór és különféle korcsvegyekben szenvedőket egy egészen új gyógymód által kezdik gyógyítani s a süker gyorsan utánczokra talált más országokban is. E czélra van egy szoba, melynek falai, padolatja és teteje kovácsolt vas lemezekből van készítve: a padolaton több lyuk van, melyeken keresztül jön az alatta levő gépezet által süritett közönséges levegő s pusztán ezen összenyomott levegő beszívása által történik a gyógyítás. A szoba néhány vastag üveg ablak által van megvilágítva. A süritett levegő sokkal több élenyt tartalmaz s ennek tulajdonítják a gyógymód kedvező hatását. A beteg mint mondják igen könnyen érzi magát ezen idő alatt és szintén sajnálja ha már a műtétel bevégeződött.

Hatályos szer a moly ellen. Végy zöld gáliczot, törd porrá és dörgöld be e port az illető ruhanemübe úgy, hogy az annak aljára jusson; ezen szert mint nagyon czélszerűt igen ajánlják. Erdemes lenne ezen szert kendők, pamlagok, székek, és gyapot kelméknél is igénybe venni

Jó eczet készítésére a következő vényt ajánljuk. Végy két font mézet, $\frac{3}{4}$ font porrátört borkövet, és két pint jó gabnapálinkát, tedd egy négy akós hordóba, töltsd tele langyos esővízzel és hadd 3 holnapig meleg helyen állani. Ebből azután havonként lehet 7 pint legjobb eczetet felhasználni, ha ahhoz minden hónapban 1 pint gabnapálinkát és a szükséges mennyiségű vizet adunk.

A siberiai vész mint az orosz orvosok mondják, ugyanolyan láz, mint a minő 1849-ben Skotiában legelőször észleltetett. A baj 2 s csak ritkán három lázrohamból áll, miután a második rohamot csak kevés éri tul. Az e bajnál jelentkező tünetek mint az orosz lapok írják ezek: a beteg folytonosan hányásra ingereltetik anélkül, hogy arra képes benne; azután gyomorgörcsök következnek mire a bőr megbarnul. Erős lázroham, néhány óra alatt, a bőr folytonos feketedése mellett, nagy fájdalmak közt halált hoz, anélkül, hogy a beteg öntudatát vesztené.

* Már többször történt, hogy oly szobákban, hol légszesz használtatik világitásra, ha vigyázatlanságból a cső nyitva hagyatott s a légszesz a szobában elterjedett, ez azután a legcsekélyebb láng által is fellobbant és sok szerencsétlenséget okozott; azért mihelyt gáz szagot érezünk az ilyen szobában, ovakodjunk égő gyertyával bemenni vagy azt meggyújtani, mielőtt a szoba kiszellőztetnék.

* Egy francia kertész feltalálta, hogy ha a kerti veteményeket vagy gyümölcsfákat olyan vízzel öntözzük, melybe kevés zöld gáliczot felolvasztunk, akkor csodálatra méltó eredményhez jutunk. A fehér és veres bab ez által másfélszer oly nagy és sokkal izletesebb lesz. A gyümölcsfajok közül legkedvezőbb ez a körtvére nézve.

Üzenetek. Sch. J. urnak Fehérvárra. Annyi tért, mint az említett hirdetés, készséggel engedünk, sőt két annyi is, többet nem tehetünk, tessék a közlendőt beküldeni úgy legjobb lesz. — J. J. urnak Uj Palankán. A hiányt kipótoltuk, úgy hisszük eddig már kéznél van. M. L. urnak Sz. Győrökbe. B. urral nem találkozhattam, az üzenet elmaradt, a többit elküldtük. — K. M. urnak u. ott. A kiállítás junius elején lesz tehát nem sokára. — Mi már átköltöztünk.

Telyes számú példányokkal szolgálhatunk még a mult 1864 valamint a jelen évről is. Nyomatott Pesten 1865. Kocsi Sándor által (Érkövy Galgóczy és Kocsi nyomdájában.) Halpiaz és aldunasor sarkán 9. sz. a.